

- KOVALOVSKY MIKLÓS 1970. Az író és a nevek. In: *Névtudományi előadások. II. Névtudományi Konferencia*. Szerk. KÁZMÉR MIKLÓS, VÉGH JÓZSEF. Nyelvtudományi Értekezések 70. sz. 167–71.
- KOVALOVSKY MIKLÓS 1993. Nevek szinesztéziája. *Névtani Értesítő* 15: 194–7.
- LACZKÓ GÉZA 1907. A játszi szóképzés (különösen gúnynevekben és találós mesékben). *Magyar Nyelvőr* 295–310, 356–64, 397–405, 450–67.
- LADÓ JÁNOS 1981. Mi a magyar családnév? In: *Név és társadalom. A III. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. Szerk. HAJDÚ MIHÁLY, RÁCZ ENDRE. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 160. sz. 51–3.
- LANSKY, BRUCE 1991. *The Best Baby Name Book – in the whole wide world*. New York.
- MARGÓCSY JÓZSEF 1970. Adalékok a XX. századi humoros–satirikus irodalmi névadás történetéhez. In: *Névtudományi előadások. II. Névtudományi Konferencia*. Szerk. KÁZMÉR MIKLÓS, VÉGH JÓZSEF. Nyelvtudományi Értekezések 70. sz. 171–6.
- MIKESY SÁNDOR 1964. A névszépítésről. *Magyar Nyelv* 216–21.
- MIZSER LAJOS 2003. „Csúnya” nevek (?) (Avagy szükség van-e a névszépítésre?). *Magyar Nyelvőr* 326–8.
- PAIS DEZSŐ 1953. Helységnevéújítások. *Magyar Nyelv* 492–4.
- RÁTH-VÉGH ISTVÁN 1962. *Az emberi butaság*. Budapest.
- RENNICK, ROBERT M. 1969. Hitlers and Others who Changed their Names and a Few who Did not. *Names* 199–207.
- J. SOLTÉSZ KATALIN 1979. *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Budapest.
- SOLYMÁR IMRE 1997. Név és identitás (A Völgység névtani sajátosságai). In: *Az V. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. Szerk. B. GERGELY PIROSKA, HAJDÚ MIHÁLY. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 209. sz. 64–8.
- SZILÁGYI FERENC 1978. *A magyar szó költészete*. Budapest.
- TÓTH IMRE 1967. A legszebb magyar név. *Magyar Nyelvőr* 122–32.
- VERNER, ANDREW M. 1994. What's in a Name? Of Dog-Killers, Jews and Rasputin. *Slavic Review* 1046–70.

FARKAS TAMÁS

SZEMÉLYNEVEK MEGVÁLTOZOTT NYELVI ÉS KULTURÁLIS KÖRNYEZETBEN – A KÜLFÖLDÖN ÉLŐ MAGYAR FOTOGRAFUSOK NÉVHASZNÁLATÁRÓL

A névadás és a névhasználat folyamata mindig az adott társadalom kommunikációs gyakorlatához igazodik. Ugyanakkor mindkét folyamat az adott nyelvhez kapcsolódó szabályrendszer működése szerint zajlik (vö. NYIRKOS 1989). Az idegen nyelvű környezetbe került tulajdonnevek lefordítása, pontosabban lefordíthatósága kapcsán a szakirodalom a név fajtájának megfelelően különböző csoportokat állít fel. Az egyes névfajtákhoz kapcsolódóan ugyan nincsenek kikristályosodott szabályok, de vannak olyan tendenciák, amelyek alapján megállapíthatjuk, hogy mi jellemző leginkább a személynevek,

a földrajzi nevek, a hajónevek és az állatnevek, valamint az intézménynevek vagy a címek használatára akkor, ha idegen nyelvi környezetbe kerülnek (J. SOLTÉSZ 1979, KÁLMÁN 1986, HAJDÚ 2003).

A fenti tanulmányokban felsorolt példák elsősorban olyan szituációt feltételeznek, amelyben a magyar nyelvbe kerülnek be idegen tulajdonnevek. Csak periférikusan érintik azokat az eseteket, amelyekben a magyarban használatos tulajdonnév kerül idegen nyelvi környezetbe. Ilyen helyzetben a személynevek kapcsán elsősorban a családnév + keresztnév magyaros sorrendjének megfordítása a szembetűnő jelenség. J. SOLTÉSZ KATALIN egy német kutatóra hivatkozva megemlíti, hogy a „kivándorlók, emigránsok gyakran új hazájuk nyelvére fordítják le személynevüket, de korántsem mindig” (1979: 121). Ennek a megállapításnak az igazolására a müncheni telefonkönyvből hoz példákat. Elegendő a rendszerváltást megelőző időszak társadalmi-politikai szellemére gondolnunk, hogy megértsük, miért nincs alaposabban kidolgozva ez a téma a magyar nyelvű szakirodalomban.

A későbbi évtizedekben a South Bend-i magyarok nyelvhasználatát bemutató könyvében KONTRA MIKLÓS (1990) önálló fejezetet szán a személyneveknek. Érdeklődésének középpontjában a magyar nevek angollá válásának folyamata áll. Foglalkozik a nevek helyesírásával, kiejtésével; a családnév és a keresztnév elangolosodásával, valamint a középső nevek megjelenésével. Kutatásának érdekessége, hogy adatait a nyelvhasználati szokások vizsgálatához kapcsolódva, részben kérdőíves módszerrel gyűjtötte. Hasonló szociolingvisztikai kutatás – a detroiti magyarok kétnyelvű nyelvhasználatának vizsgálata – során összegyűjtött személyneveket elemez BARTHA CSILLA (1993). Tanulmányában a családnév-módosítások egyes típusait tekinti át, és részletesen bemutatja a névátírásokra jellemző betűcseréket. ZELLIGER ERZSÉBET a felső-ausztriai magyar diaszpóra nyelvét kutatva közöl adatokat az emigrációs magyarság nyelvhasználatának névtani vonatkozásairól. A személyneveket a linzi katolikus plébániák anyakönyveiből gyűjtötte (ZELLIGER 1999).

Mindegyik kutató egyetért abban, hogy az emigráns kisebbségi helyzetben a nevek különféle módosítása, megváltozása természetes velejárója a nyelvi, kulturális és egyéb szokásokhoz való alkalmazkodásnak. Megállapították, hogy a beilleszkedésnek különböző fokozatai vannak. Több közbülső állomást is leírnak a két végpont, a változatlanul használt magyar és a felvett angol nevek között. Más kutatók néhány évtizeddel korábbi megfigyeléseit is figyelembe véve megerősítik, hogy a kételemű személynevek esetében a keresztnév sokkal korábban „elidegenesedik” mint a családnév.

A következőkben azt vizsgálom, hogyan alakult a külföldön élő magyar származású fotográfusok névhasználatát az idegen nyelvi környezetben. Forrásom egy világhírű magyar fényképészeket bemutató kiadvány (KINCSES 1998) és a „FOTOABC” című elektronikus adatbázis (KINCSES 2003). Az adatbázis azokat a neveket tartalmazza, amelyeket az illető személy alkotásai megjelölésekor alkalmazott. Emellett azokat a névalakokat is megtaláljuk benne, amelyeket a korabeli sajtó és a kortársak használtak a fényképész említésére. Egy-egy személyhez változatos mennyiségű és műfajú szöveg kapcsolódik: lexikoncikk, szakirodalmi idézetek, még sehol sem publikált személyes naplók, levelek, hangfelvételtől lejegyzett beszélgetések. Az alábbiakban a hivatkozással el nem látott információk a „FOTOABC” anyagából származnak. (Ezúton is köszönöm a

szerző szíves segítségét, amellyel lehetővé tette az adatbázis anyagának onomasztikai célú felhasználását.)

Az adatbázisból azoknak a személyeknek a nevét választottam ki az elemzéshez, akik 1919 és 1956 között hagyták el Magyarországot. Így valamivel több mint 100 fotográfus magyar nevét és annak idegen (elsősorban angol, de német, francia és néhány esetben spanyol) nyelvi környezetben használatos megfelelőjét gyűjtöttem össze. A Magyarországról távozók életútja sokfelé ágazik: van, aki Európában marad, van, aki Amerikában vagy Ausztráliában teremt magának egzisztenciát. A „FOTOABC” az illető életútjának megfelelően egy személy esetében sokszor több névváltozatot is tartalmaz. Onomasztikai szempontból mindenképpen hiányossága, hogy nem jelzi minden esetben egyértelműen, mely nyelvi környezetben és mely nevek említőnevek, melyek – az adott személy által is használt – önjelölő nevek. Érdekes eredményre vezethet egy későbbi, szociológiai alapú vizsgálat, amely az életpályák és a névváltozatok összekapcsolódását elemzi.

Az alábbiakban arra a kérdésre keresek választ, mutatnak-e változást a fotográfusok által viselt személynevek idegen nyelvi környezetben, s ha igen, akkor milyen jellegűek ezek a változások. A névsorrend tárgyalása után külön foglalkozom a keresztnemekkel, a nevek szerkezetének alakulásával, a családnevekkel, majd a női nevek sajátosságaival. Végül néhány, névhasználattal kapcsolatos adalékot közlök.

Névsorrend

Az idegen nyelvekből a magyarba került kételemű személynevek sorrendje a magyar nyelvhasználatban korántsem volt mindig azonos. A köznapi kommunikáció ingadozó nyelvszokását bizonyítja, hogy az 1879-es akadémiai helyesírási szabályzat fontosnak tartotta, hogy foglalkozzék ezzel a kérdéssel: „Némely idegen tulajdonnevet a magyar nyelvszokás is azon alakban fogadott el, a melyben az illető nép használja pl. *Michel Angelo* (nem *Angelo Mihály*), és így tovább: *Paolo Veronese*, *Leonardo da Vinci*, *Hans Sachs*, *Jean Paul* stb. — De e kivételes szokást nem lehet szabálylyá tenni. A külföldi tulajdonneveket tehát rendszeren a magyar nyelvszokás szerint, a keresztnév után-tételével írjuk le, és a keresztnévet, ha a magyarban is divatozik, le is fordítjuk magyarra; pl. *Thiers Adolf*, *Gladston Vilmos*, *Parlatore Fülöp*, *Cotta Bernát*. A magyarban nem divó keresztnévet változatlanul tesszük a vezetéknev után: *Sacchi Archangelo*, *Fleischer Leberecht Henrik*. — A vezetéknev előrebocsátása már azért is igazolt, mert magok az illető népek is ugyanazt teszik lexikális munkáikban” (AkH. 1879: 15–6). A helyesírási szabályzatok 1950-ig hasonlóan fogalmaztak. 1950-től kezdődően azonban már egyre kevésbé foglaltak állást ebben a – leginkább a nyelvhasználat területére tartozó – kérdésben.

Fordított helyzetben, azaz akkor, ha kételemű magyar név kerül valamelyik indoeurópai nyelvbe, a sorrend természetesen az indoeurópai nyelvek szokásaihoz igazodik. Néhány példa az adattárunkból: *Albók János* > *John Albók* (USA), *Almásy Pál* > *Paul Almásy* (Franciaország), *Aszmann Ferenc* > *Francisco Aszmann* (Brazília), *Berkó Ferenc* > *Ferenc Berko* (Németország, USA, Franciaország, Anglia), *Besnyő Éva* > *Eva Besnyő* (Németország, Hollandia) stb.

Keresztnevek

Mindennapi tapasztalatainkat a szakirodalom adatai is megerősítik: a keresztnevek sokkal gyorsabban és sokkal nagyobb számban illeszkednek az idegen nyelvhez mint a családnevek. Szerepe lehet ebben annak, hogy a különböző csoportokban a keresztnév említő és szólító névként egyaránt szerepel, így természetesen igazodik a csoport nyelvi és kommunikációs normáihoz. Viszonylag kevés az olyan név, amely a magyar és az idegen nyelvi használatban ugyanabban a formában szerepel. Forrásaink az írott alakok egyeztetését teszik lehetővé, de gondolnunk kell arra, hogy a kiejtés az egyes nyelveknek megfelelően ilyen esetekben is különbözhet. Példák a magyarban és az idegen nyelvekben azonos írásképpel megjelenő névalakokra: *Alajos, Andor, Ervin, Ferenc, György, Imre, Mihály, Olga, Tibor*.

Nagyobb számban találunk példát arra, hogy a név írásképe megváltozik. Gyakran elmarad az indoeurópai nyelvekben nem használatos ékezet, például *Bela, Eva, Gabor, Jenő, Laszlo, Lorand, Miklos, Peter, Sandor* stb. Az ékezet hiányában szerepe lehet a korabeli nyomdatechnikának, amely az adott nyelvi környezetben nem minden esetben volt felkészülve a speciális mellékjelek használatára.

Néhány névben olyan betűcsere történik, amely az idegen nyelv szabályait alkalmazva elősegíti az eredeti magyar kiejtéshez hasonló kiejtést. Néhány példa a legjellemzőbb betűcserékre: *zs > z: Dezső > Dezo; zs > g: Rózsí > Rogi, Erzsi > Ergi; sz > s: Gusztáv > Gustav, László > Laslo; k > c: Kornél > Cornell; ő > ey: Ernő > Erney* stb. A betűcserék eredményeként létrejövő névalakok megegyezhetnek az indoeurópai nyelvekben használatos névformával, például *k > c: Viktor > Victor, Klára > Clara; sz > s + i > y: Szilvia > Sylvia* stb. Lejátszódhatnak bonyolultabb cserék és átalakítások is, amelyek végeredményeként a kiejtett forma még mindig erőteljesen emlékeztet a magyar nyelvű névalakra. A női nevek jellegzetes végződésekként megjelenhet az *e* betű, mint *Adél > Adele, Júlia > Julie, Irén > Irene*. Emellett előfordul a *h* betű betoldása, például *Márta > Martha, Edit > Edith* stb.

Az idegen nyelvű környezetben használatos keresztneveknek több mint a fele névgyeztetés útján keletkezett. Az egyeztetett névalak használatát megkönnyíthette és hozzájárulhatott a megszilárdulásához, hogy ugyanaz a névalak egyaránt használatos több indoeurópai nyelvben is, például német, francia és angol nyelvterületen *Gábor = Gabriel, Márton = Martin, Tamás = Thomas* stb. A névgyeztetéssel előforduló magyar keresztnevek: *Alajos > Alois; Andor > André; András > André, Andrew; Antal > Antoine; Dénes > Denis, Dennis; Ferenc > Francisco, Francis, Francois; György > Georg, George, Georges, Jorge; Imre > Emery, Emeric; István > Esteban, Stefan, Stephen; János > Jean, John, Juan; Jenő > Eugén, Eugenio; József > Josef, Joseph; Károly > Charles; Lajos > Louis, Ludwig; László > Lucien, Leslie; Mihály > Michael; Miklós > Nicholas, Nicolas; Ödön > Eugen; Pál > Paul, Pablo; Sándor > Alexander; Tamás > Tomas, Thomas, Thomaz; Zsuzsa > Susan, Susanne; Zsuzsanna > Suzanne*. Valószínűleg téves egyeztetés eredménye a *Miklós* helyett használatos *Michel*, amelynek legfeljebb írásképe emlékeztet az eredeti névalakra. Egyetlen példa van a fordításként egyeztetett névre: *Győző > Victor*, és egyetlen a mesterségesen azonosított – ám a köznap Magyarországi névhasználatban egymás megfelelőinek tartott – *Gyula > Julius* változtatásra.

A keresztnemek között tudatos névalakításra, pontosabban névalkotásra is találunk példát. Előfordul a keresztnév rövidült, becező változatának hivatalos vagy művésznév-ként való használata, például *Marianna* > *Mari*; *Ilona* > *Ilka*, valamint a csonkolással létrejött és írásképeben is „idegenesített” *Gertrúd* > *Trudy*. Néhány esetben a magyar keresztnévnek megfelelően idegen keresztnév és annak becező változata felváltva használatos, például *András* > *Andrew* ~ *Andy* vagy *István* > *Stephen* ~ *Steve*.

Egyéni becező név vált világszerte ismert művésznévvé az *Etelka* rövidült becező változatának az *Eta* névnek gyermekkori *Ata* ejtéséből. Szintén a gyermekkori becenév lett hivatalos névvé *Muky Munkácsi* keresztnevé. A művész Magyarországon a *Munkácsi Menyhért* nevet viselte, kezdő fotóriporter korában az *Est* lapoknál képeit *Menyhért fotó* néven jegyezte. A kortársak visszaemlékezése szerint, amikor a 30-as évek végén Amerikába került egy baráti társaságban vitatták meg, mi legyen a neve az új körülmények között. Itt merült fel az otthonról hozott *Muki* becenév, amely ellen csak egyetlen érv szólt: angol nyelvi kiejtése [muka:] alig hasonlít a magyarban megszokotthoz. Ezt úgy korrigálták, hogy az *i* betűt *y*-ra változtatták. Munkácsi Menyhért olyannyira sajátjának tartotta ezt a nevet, hogy később a hivatalos iratokban is *Muki Munkácsi* néven szerepelt, így kapta meg az amerikai állampolgárságot is.

A nevek szerkezete: a középső név

Az angol nyelvterületen meglévő és különösen az amerikai angolban jellemző „middle name” felvételére a vizsgált anyagban nem találunk példát. Egy újonnan betoldott középső névelem több névben is megjelenik, de rövidített formában, mint „middle initial”, azaz a középső név kezdőbetűje. Néhányszor egybeesik a hivatalos magyar megnevezésben két keresztnévet viselő személy egyik keresztnevének kezdőbetűjével, máskor a hivatalos névformák nem adnak magyarázatot a keletkezésére. A középső névelem megjelenése az idegen nyelvi és kommunikációs környezet szokásaihoz való igazodást jelzi. Megfigyelhetjük, hogy adatbázisunkban mindegyik középső névelem tartalmazó személynév keresztnéve idegenes írásmódú névazonosítás eredménye. A gyakori családnevek esetében (*Kovács*, *Szabó*, *Tóth*) a betűjelek használatát a megkülönböztetés szándéka is erősítheti. Néhány példa a középső névkezdő betűt tartalmazó, az idegen nyelvi környezetben gyakori háromelemű nevek: *Csegezy Dezső Gyula* > *Julius D. Csegezy*; *Hackett Dezső Gábor* > *Gabriel D. Hackett*; *Szabó István* > *Stephen L. Szabó*; *Szabó Sámuel* > *Samuel G. Szabó*; *Szipál Márton* > *Martin C. Martin* (a családnév első szótagja azonos a középső névelemként választott betű angol kiejtésével); *Tóth László* > *Leslie A. Tóth*; *Révész Imre* > *Emery P. Révész*; *Kovács Gyula* > *Julius G. Kovatch*.

Családnevek

A vizsgált családnevek kisebbik része az idegen nyelvi környezetben sem változik meg. Ebbe a csoportba elsősorban azok a nevek tartoznak, amelyeket a magyar névkincsben idegen eredetűnek tekintünk, például *Fayer*, *Hirsch*, *Hollenzer*, *Hoffmann*, *Koncz*, *Langer*, *Müller*, *Petzval*, *Plachy*, *Prinz*, *Reismann*, *Schiff*, *Trauner*, *Willing* stb. A felsorolt nevek mind írásképek, mind kiejtésük alapján beillenek a német, angol stb. családnevek közé.

Több olyan családnevet is találunk, amelyről – az indoeurópai nyelvek szokásainak megfelelően – elmaradnak az ékezetek. Annak ellenére, hogy megváltozik a név írásképe, mégis ezt a típust tarthatjuk a leginkább hagyományörző névcsoportnak (BARTHA 1993). Írásképiük alapján még akkor is hagyományosnak tekinthetők ezek a nevek, ha az idegen nyelvű kiejtésük néha jelentősen eltér a magyar kiejtéstől. Néhány példa az ékezet nélkül, ám hagyományos magyar formájukban használatos családnevekre: *Albok* < *Albók*, *Aldott* < *Áldott*, *Berko* < *Berkó*, *Fabry* < *Fábry*, *Fulop* < *Fülöp*, *Gabor* < *Gábor*, *Gazso* < *Gazsó*, *Haar* < *Haár*, *Haz* < *Ház*, *Kando* < *Kandó*, *Lorant* < *Lóránt*, *Munkacsi* < *Munkácsi*, *Rado* < *Radó* stb.

A családnevek írásképiének módosítása akkor történik meg, ha az írásképi az idegen nyelv szabályai szerint olvasva jelentősen eltér a megszokott magyar kiejtéstől. Feltehetjük, hogy ez a változtatás a megnevezett személytől indul ki, vagy legalábbis találkozik az ő kívánságával. Az eredetihez viszonyítva a név írott formája ugyan torzul, de a hangzása közelebb kerül az eredeti magyar nyelvű ejtéshez. Ebben a típusban az alábbi jellemző betűcseréket figyelhetjük meg: *sz* > *s*: *Kankowszky* > *Kankovsky*, *Révész* > *Révés*, *Szántó* > *Santho*, *Szatmári* > *Satmari*; *cs* > *ts*: *Kecskeméthy* > *Ketskeméthy*, *Kovács* > *Kovats*; *cs* > *ch*: *Kovács* > *Kovach*, *sz* > *z* + *gh* > *ch*: *Ország* > *Orzach*; *aá* > *ah*: *Maár* > *Mahr*, *ő* > *öe*, *Pető* > *Petőe*. A magyar kiejtéshez közelítő alakot eredményez az alábbi nevek végén az *i* betű elhagyása: *Somogyi* > *Somogy*, *Várkonyi* > *Varkony*.

A családnevek körében nem találtam példát arra a kézenfekvő névváltoztatásra, hogy a szónévnek nevezhető családneveket lefordítsák az adott idegen nyelvre. Tehát adatbázisomból hiányzik a *Kovács* > *Smith*, *Szabó* > *Taylor*, *Szakács* > *Cook* típusú névcseré. Annak ellenére nincs erre példa, hogy néhány meglévő magyar szónév alkalmazható volna a közvetlen fordításra. Közülük a több nyelvben családnévként is meglévő, tipikus szónevek mint *Kovács*, *Szabó*, *Halász*, *Kertész*, *Fekete*, *Fehér* stb. Ide sorolhatjuk azokat a keresztnévi eredetű családneveket is, amelyeket a hagyomány alapján megszokott megfeleltetéssel vagy rokonítással lehetett volna fordítani, például *Dénes*, *Fülöp*, *Gábor*, *Gáspár*, *Jónás*, *Lóránt*.

Az adatbázis feltünteti, hogy néhány idegen hangzású családnevet jóval az emigráció előtt maguk a névviselek vagy fiatalabb korukban a szüleik magyarosítottak, mint *Mermelstein* > *Munkácsi*, *Preis* > *Marton*, *Reich* > *Lóránt*, *Schwartz* > *Szélpál*. Nem találtam azonban példát arra a sok szempontból logikusnak tűnő megoldásra, hogy az idegen nyelvű környezetben valaki visszavette volna a névmagyarosítás előtt használatos idegen családnévét. Sajátos példája a magyarosításnak *Kraszna-Krausz Andor* eljárása, aki zsidóságát meg nem tagadva 1925-ben, 21 éves korában vette fel új névelemként családnévéhez csatolva a *Kraszna* nevet. Kortársai visszaemlékezése szerint ezzel is a magyarsághoz való kötődését akarta hangsúlyozni.

Látszólag a névmagyarosítások sorába illik a *Weisz* > *Nagy* változtatás. A névcseré háttere azonban összetett folyamat. A *Nagy* családnévet 14 éves korában két testvérével együtt *Weisz László* vette fel nagybátyja iránti tiszteletből. Ugyanis *Weisz Lipót*, az édesapa eltűnése után *Nagy Gusztáv*, a nagybácsi támogatta a családot. A később a megváltoztatott családnévhez csatolt névelem, a *Moholy* eredete is a családhoz kapcsolódik, a nagybácsi *Mohol* nevű lakóhelyére utal.

A külföldön lezajlott névcserék már egyértelműen mutatják az idegen nyelvi környezet hatását. Több más motívum mellett bizonyára szerepelt a névcserék indoka között a beilleszkedés vágya is. Mindezt annak ellenére állíthatjuk, hogy a választott idegen név gyakran a magyarországi élethez vagy akár egy-egy magyar szóhoz kötődik. Példák az idegen nyelvű környezetben lezajlott névcserékre: *Berthold László* > *Mokrini, Elkán László* > *Lucien Hervé, Friedmann Endre Ernő* > *Robert Capa, Friedmann Kornél* > *Cornell Capa, Halász Gyula* > *Brassaï, Kádár József* > *Le K'dar, Koffler Kamilla* > *Ylla, Ország Antal* > *D'Orsague, Szipál Márton* > *Martin C. Martin, Tóth Tass István* > *Stefan Otta*.

A választott névformák között egyaránt vannak egyelemű és kételemű nevek. Az egyelemű név talán rövidsége, tömörsége miatt lehet kedvező a művész számára. A *Le K'dar* vagy a *D'Orsague* tipikus művésznév, játék a betűkkel az eredeti családi névből kialakítva. Hasonló módon a két tagból álló eredeti családnevet idézi fel az *Otta* (művész)név.

Néhány név eredetére magyarázatot kapunk a „FOTOABC” feljegyzéseiből. A *Mokrini* és a *Hervé* az illegalitásban kapott fedőnév, amellyel viselőik a későbbi, megváltozott politikai és társadalmi viszonyok között is azonosultak. A *Brassaï* név a művész származására, egészen pontosan szülővárosára, Brassóra utal. 1931 végén, 32 éves korában találta ki ön maga számára a művész ezt a nevet. Figyelemre méltó a rendszeres képzés, amely szerint az *-ó, -ő* végű helynevekből alakult *i* képzős családnevek szabályosan *Csurgó* > *Csurgai, Jenő* > *Jenei* formában használatosak. A névváltoztatásról és a névhasználatról így vall egy Illyés Gyula által készített interjúban: „Halász Gyulának ismertünk meg. Festőnek. Hogy lettél *Brassaï*? – kérdezte tőle Illyés. A családi nevemet, a Halászt akartam halhatatlanítani: a festményeimmel, tisztán. A *Brassaï* név a kenyérkeresethez kellett, a fényképek szignálásához. A kettőt kezdetben kényesen elválasztottam” (KINCSES 1998: 20). Tegyük még hozzá, hogy a sajtóban is más nevet használt, külföldi tudósítóként a magyar újságokban *h. gy.* monogrammal jegyezte írásait.

A *Robert Capa* nevet 1934-ben, 21 éves korában vette fel *Friedmann Endre Ernő* Franciaországban, az első jelentős képriportjának megjelenésekor. A név eredetére kétféle magyarázatot ismerünk. A külhoni szakirodalom szerint *Robert Taylor* keresztnévnek és *Frank Capra* családnevének elegyítéséből keletkezett, egy betű elhagyásával. A kortársak visszaemlékezéseiben olvashatunk arról, hogyan keverték össze Frank Caprával, a híres hollywoodi rendezővel. A másik magyarázat szerint gyermekkorában a házukban lakó lányok adták neki a *Cápa* becenevet, nagy szája és rámenős természete miatt. A névváltoztatáskor pedig nem tett mást, mint az ékezetet elhagyva elangolosította ezt a becenevet. A II. világháború után *Robert Capa* névre kapta meg az amerikai állampolgárságot.

A *Capa* nevet *Robert Capa* öccse, *Friedmann Kornél* is felvette, amikor 1937-ben Amerikába érkezett. Pedig a visszaemlékezések szerint az ő gyermekori beceneve ugyanabban a körben *Krokodil* volt. Névválasztásában bizonyára meghatározó szerepet játszott a családi összetartozás ily módon való hangsúlyozása.

A *Márton* családnév *Martin* névre változtatását névegyeztetésnek is tekinthetnénk. Ám ha a teljes névalakot vesszük figyelembe, akkor egyértelművé válik, hogy tudatos

névalakításról van szó. A *Martin C. Martin* névforma alakja és ritmusa miatt könnyen megjegyezhető, szimmetriája kellemes mind a fül, mind a szem számára. A középső nevet jelző *C* betű az angol kiejtésben [si:], amely a *Szipál* családnév első szótagjára utalva emlékeztet az eredeti névalakra.

Tudatos névalkotás eredménye az egyelemű *Ylla* név. Koffler Kamillát szerb ismerősei gyakran csúfolták a keresztnéve miatt, ami az ő nyelvükben közzóként 'teve' jelentésű. A *Kamilla* név csonkulásával keletkezett az *Ylla*, amely művésznévként önmagában pótolta a kételemű személynevet.

Női nevek

Az eddigi példák között női neveket is találtunk, hiszen az idegen nyelvű környezet okozta kiejtésbeli és írásbeli változásokban nincs különbség a férfiak és a nők neve között. Sajátos problémát vet fel azonban a nők esetében a férjezettség jelölése. Az indoeurópai nyelvek jellemző kommunikációs gyakorlatának megfelelően a nevekben kétféle tendencia rajzolódik ki a férjes állapot jelzésére.

Az egyik esetben névcseré történik: a feleség saját családnéve helyett felveszi a férje családnévét. Az így keletkezett kételemű személynév önmagában nem informál a családi állapotról, csak akkor, ha ismerjük az illető személy életútjának megfelelő mozzanatát. Néhány példa az adatbázisból az ily módon alakított női nevekre: *Kelenföldi Telkes Nóra* > *Nora Dumas* (férje: *Adrien-Emile Dumas*), *Földi Rózsi* > *Rózsi Ney* (férje: *Ney László*), *Görög Etelka* > *Ata Kando* (férje: *Kandó Gyula*), ? *Marianna* > *Maár Marianna* (férje: *Maár Gyula*). Érdekes megoldás *Klein Rózsi* > *Rogi André* névváltoztatása, aki férjének, André Kertésznek nem a családnévét, hanem franciásított keresztnévét választotta asszonynévként.

A férjezettség jelölésének másik módja a férj és a feleség családnévének összekapcsolásával a kettős családnév kialakítása. Kettős vagy összetett családnévek természetesen egyéb módon is létrejöhetnek és akár születési névként is előfordulhatnak. Önmagukban tehát ezek a nevek sem informálnak a családi állapotról, így ebben az esetben is az életút ismerete lehet segítségünkre. Házassági névként kialakított kettős családnévvél csak egyetlen esetben találkoztam: *Fodor Etel* > *Ettel Mittag-Fodor* (férje: *Mittag* ?). A kettős családnév kialakításának érdekes példája, hogy *Nora Dumas* a névcserével létrejött házassági nevét alakította kettős névvé: *Dumas-Santigny*. Ennek az összetett családnévnél egyik eleme sem utal közvetlenül a feleségre. A férj családnévéhez (*Dumas*) kapcsolt, második névelem eredetileg földrajzi név (*Santigny*), a férj születési helye.

Névhasználat

A szenélynevek legcsekélyebb mértékű megváltozása vagy megváltoztatása mélyen érinti a személyiség egészét, akaratlanul is felveti az önazonosság kérdéseit. Talán ez is hozzájárul ahhoz, hogy a névváltoztatások, de még a névcserék legtöbbje is szoros kapcsolatban van a születéstől viselt, a gyermekkorhoz kötődő nyelvi és társadalmi közeg által meghatározott névvel. A vizsgált történelmi időszakban és a vizsgált társadalmi rétegben a személynevek kisebb-nagyobb változása hű tükrö a helykeresés, az integrálódás és az egzisztenciateremtés szándékának.

Mindezt jól illusztrálja például *Robert Capa* névhasználat. Születési anyakönyve szerint a *Friedmann Endre Ernő* nevet viseli. Fiatal korának ismerősei *Bandi* vagy *Friedmann Bandi* néven említik, a vele egy házban lakó lányoknak *Cápa*. Néhány idegen, főleg hivatalos helyzetben akár *Ernő* néven is szólíthatja. 20 éves korában, Párizsba költözve *André Friedmann* névvel illeti saját magát. Egy évvel később változtatja meg a nevét, s lesz *Robert Capa*. A névváltoztatásban anyagi érdekek is közrejátszottak. A kortársak emlékezése szerint új, amerikaiasan hangzó nevével két-háromszoros áron tudta eladni fotóit. *Endre-Ernő-Bandi-André-Robert-Bob Cápa Friedmann-Capa* életében a tudatos névcsere mellett egyéb változások is zajlottak. „A névváltoztatással külseje is jelentősen átalakult. Levágatta hosszú haját, jól vasalt öltönyöket kezdett hordani, s hitt benne, hogy ez lesz eredményességének záloga. A névváltoztatást, külsejének radikális metamorfózisát azonban nehezen dolgozta fel lelkileg” (KINCSES 1998: 27). Ha csak a sokféle névváltozatra gondolunk, már akkor egyetérthetünk a fenti kijelentéssel: mindezt valóban nem lehetett könnyű feldolgozni.

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy az idegen nyelvi környezetbe kerülő személynevek írása és kiejtése több szempontból is alkalmazkodhat a megváltozott nyelvi és kulturális környezethez. Legtöbbször megváltozik a nevek sorrendje, a megszokottól eltérően a családnevet megelőzi a keresztnév. Az íráskép egyik szembevetendő változása, hogy a nevekről gyakran elmarad az ékezet. A megszokott, magyar nyelvi kiejtéshez való közelítést tipikus betűcserékkel segítik. Az integrálódás nagyobb mértékét tükrözik a névegyeztetések és a névcserek. Ezt a folyamatot erősíti a kételemű nevek szerkezetének háromeleműre változtatása, részben az asszonynevekben, részben a középső nevet jelölő kezdőbetű felvételének terjedésével. A kivándorolt személyek nevének módosulása vagy megváltozása a személyiség új környezetbe való integrálódásának része. Az integrálódás folyamata – miként ezt a nevek használata is mutatja – sokszor nehézségekkel, kitérőkkel megtűzdelt folyamat.

Irodalom:

- AKH. 1879. *A magyar helyesírás elvei és szabályai*. A M. T. Akadémia Könyvkiadó Hivatala, Budapest.
- BARTHA CSILLA 1993. Családnév-módosítások a detroiti magyarban. *Névtani Értesítő* 15: 41–4.
- HAJDÚ MIHÁLY 2003. *Általános és magyar névtan*. Osiris Kiadó, Budapest.
- KÁLMÁN BÉLA 1986. Átvétel, fordítás, új név. *Névtani Értesítő* 11: 48–53.
- KINCSES KÁROLY 1998. *Fotográfusok – Made in Hungary. Aki elment, aki maradt*. Magyar Fotográfiai Múzeum – Federico Motta Editore, Budapest–Milánó.
- KINCSES KÁROLY 2003. *FOTOABC*. Folyamatos bővítés alatt lévő elektronikus adatbázis a magyar származású fényképészekről a fényképezés kezdetétől napjainkig.
- KONTRA MIKLÓS 1990. *Fejezetek a South Bend-i magyar nyelvhasználatból*. Linguistica. Series A. Studia et Dissertationes, 5. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, Budapest.

- NYIRKOS ISTVÁN 1989. A tulajdonnevek hírértékéről. In: (szerk.). *Névtudomány és művelődéstörténet*. Szerk. BALOGH LAJOS, ÖRDÖG FERENC. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 183. sz. 290–4.
- J. SOLTÉSZ KATALIN 1979. *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- ZELLIGER ERZSÉBET 1999. „...a nevedről lehullik az ékezet...” *Névtani Értesítő* 21: 224–9.

FERCSIK ERZSÉBET

ÚJ NÉVFORMÁKKAL AZ EURÓPAI UNIÓBA!?

Az ezredfordulóra kialakult új társadalmi körülmények, a névtan kutatói által megfogalmazott szabadabb névválasztásnak, a választható névformák bővítésének igénye (HAJDÚ 2000, 2002; NYIRKOS 1996), illetve hazánk 2004-es európai uniós csatlakozásából adódó jogharmonizáció szükségessé tette a névadás szabályozását.

Ez a változás meg is történt, hiszen 2004. január 1-jével életbe léptek az új, a meglévő családjogi törvényt módosító rendeletek (vö. 2002. évi XLV. törvény, mely az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről szóló 1982. évi 17. törvényerejű rendelet módosítása, illetve A 2002. évi XLIV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény módosításáról). A törvény új névformákat, új szabályokat alkotott. Ezek formáiról, illetve lehetséges fogadtatásáról már tanulmányok, felmérések is születtek (FARKAS 2003, RAÁTZ 2003b), de azt, hogy ezek a változások milyen hatással lesznek névadásunkra, névformáinkra, mennyire könnyítik, bővítik a névválasztást, azt majd a gyakorlat, az élet fogja eldönteni. Jelen dolgozatomban az új névformák közül a házasságkötés után viselhető névvel, a házassági névvel kívánok foglalkozni. Azt vizsgálom, hogy ezek mennyire azonosak az európai uniós országokban szokásos házassági névformákkal, illetve miben különböznek tőlük.

Az új jogszabályok megjelenéséig hazánkban eddig csak a nőknek volt lehetősége arra, hogy a hivatalos házasságkötés után döntsenek arról, hogy milyen néven kívánnak tovább szerepelni, vagyis a lehetséges asszonynévi formák közül melyiket választják.

Az asszonynevek vizsgálatával, kialakulásával már a XIX. század óta foglalkoznak a kutatók (vö. HAJDÚ 2000), és azóta is kedvelt kutatási terület. Ezt bizonyítja, hogy a szakirodalmak között találhatunk olyan tanulmányokat, melyek egy-egy közösség, település asszonynévformáit mutatják be (FERCSIK 1992; LACZKÓ 1996), de van olyan is, amely összehasonlítja a városi és vidéki asszonynévformákat (ZAHUCZKY 1997). Sőt az újabb kutatásokból már arról is szerezhetünk információkat, hogy az asszonyok mennyire elégedettek választott névformájukkal, vajon milyen asszonynevet fognak a mai tizenéves lányok választani, illetve milyen formát fognak a fiúk majdani házastársuknak javasolni (RÉVÉSZ 2001, RAÁTZ 2003b). Egyre gyakoribb egy-egy réteg, egy-egy azonos foglalkozású csoport hivatalos és nem hivatalos névformáinak elemző bemutatása is (HAJDÚ 2000, FERCSIK 2002, RAÁTZ 2003a). Ugyan kevesen, de az onomasztika kutatói